

Recordant el meu pare Pompeio Pascual

POMPEU PASCUAL BUSQUETS

– Au, anem fins a les altures de Cassà!

El meu pare havia arribat aviat a casa, després del matí a l'hospital i a l'hospici. Jo era un marrec de tres o quatre anys que m'avorria per casa –en aquells temps no anàvem a l'escola fins als cinc o sis anys– i aquelles paraules m'emplenaven d'alegria. Pujàvem al cotxe, un Opel descapotable dels anys 30, i sense pressa enfilàvem pel carrer del Carme i la carretera de Sant Feliu de Guíxols. Després de la recta de Llambilles, una pujada, un revolt i arribàvem al veïnat de Matamala, el que el meu pare havia batejat com les altures de Cassà.

Baixàvem del cotxe i el pare contemplava amb delectació aquell paisatge verd i ple de detalls humans, les columnes de fum de les indústries sureres i les cases del poble de Cassà rodejant apaciblement la seva església, de formes senzilles i equilibrades. M'explicava detalls del poble i de la seva vida de vailet, m'explicava on vivien, quin era el veïnat de Llebrers d'on procedia la família... Al cap d'una estona tornàvem. Aquells passeigs m'encantaven. Durant el trajecte continuava parlant i jo estava content veient passar els camps, les cases de pagès, els plàtans de la carretera. Més tard m'explicarien que jo era l'única persona que anava tranquil quan ell conduïa. Recordo un dia que, de tornada, entrant a Girona pel carrer del Carme, vàrem deixar un parafang en un dels plàtans que vorejaven la carretera. S'havia distret saludant efusivament un amic que anava a peu per la vorera.

L'estimació pel seu poble, per Cassà de la Selva, va ser una constant en la seva vida. Li agradava tornar-hi, passejar pels seus carrers. Parlar amb els cassanencs, que li expliquessin coses del poble, rememorar el passat. Quan en la seva consulta de pediatria entrava una visita procedent de Cassà, l'infermera tremolava. Sabia perfectament el que s'allargaria i que tota la programació del matí quedaria trastocada.

La vida a Girona

L'altra debilitat, Girona, on havia estudiat el batxillerat a l'Institut, i vivint a l'internat dels Hermanos Maristes. La Girona provinciana, plena de records històrics, carrers estrets i humits, aixoplugada sota la mola imponent de la catedral i del palau episcopal.

Acabada la carrera de medicina i l'especialització en pediatria l'any 1922, per comptes de quedar-se a Barcelona com li proposaven, decidí retornar a Girona i exercir-hi la professió. S'instal·là en un pis del carrer Nou, es va casar, i aviat participà plenament en la vida de la ciutat. En els quinze anys que varen transcórrer fins a l'acabament de la guerra civil, la seva activitat va ser trepidant, intervenint en tot allò que pogués representar un estímul per a despertar aquella ciutat immersa en una còmoda somnolència provinciana.

Es pot dir que va ser el primer pediatre que exercí en la ciutat, dirigí el Servei de pediatria de l'hospital de Santa Caterina –hospital del qual posteriorment fou director–, igualment que de la Casa de Misericòrdia (hospici). Promogué la creació d'una Central lletera municipal que assegurés un subministrament higiènic d'un aliment tan important per als infants, lluità sense

Pompeio Pascual amb el seu fill Pompeu, autor d'aquest article.

El matrimoni Pascual-Busquets, a Xile, l'any 1943.

èxit per la creació d'una llar d'infants pública, es preocupà de formar personal d'infermeria eficient i de fer arribar coneixements sanitaris a la població. Solia dir que la ignorància i la misèria mataben tants o més nens que les malalties.

Participà també en la vida política. Membre d'Esquerra Republicana de Catalunya, fou gran amic de Josep Irla, presidí el Centre republicà de Girona i va ser elegit regidor de l'Ajuntament, càrrec del qual va dimitir, fastiguejat en comprovar que pesaven més els interessos particulars que els de la comunitat.

Durant anys fou membre actiu del GEiEG i finalment president, en una època de gran expansió del club. Molts matins s'aixecava a les sis per anar a recollir amb el seu cotxe uns quants atletes, en els seus domicilis, i així assegurar que s'entrenessin. Més d'una vegada jo l'havia acompanyat al camp de futbol de Vista Alegre, o bé als terrenys on ara hi ha la Delegació de Sanitat, o a camps de futbol d'altres poblacions, per marcar amb pols de guix les línies per a la competició del dia següent. Un any, el 1934 si no recordo malament, tota la família ens vàrem traslladar a Barcelona per assistir als campionats d'atletisme de Catalunya a l'estadi de Montjuïc. El GEiEG, gràcies a la qualitat d'homes com l'Heras, l'Esteba, en Salvador i d'altres, es va emportar el segon lloc de la competició, després del potent Barcelona.

No descuidà tampoc l'activitat cultural. Passivament, concorrent a tots els actes musicals i teatrals que es feien a la ciutat. A més a més, de forma activa, amb el seu mecenatge a la revista Víctors, on també hi escrivia, i que va ser creada amb la pretensió d'oferir unes planes obertes a totes les tendències i respectuoses amb totes les formes del pensament.

Tot i aquesta activitat desbordant li quedava temps per

dedicar-se a la família. Amb la meua mare assistia als actes socials, i com era habitual en aquells temps, anava a fer alguna visita de compliment. Amb nosaltres i com tantes altres famílies de la ciutat, les tardes dels diumenges de primavera i tardor anàvem a passejar tot seguint la via del tren de Sant Feliu, i a l'estiu sota dels arbres de la Devesa. Algunes tardes, a casa, la mare tocava el piano peces de Chopin o de Schumann, que el meu pare escoltava embadalit.

Esclatà la guerra civil. Tres anys d'una lluita en què, com de costum, una colla d'interessos particulars van jugar amb la vida i la tranquil·litat de molta gent. Els que la varen viure i la varen patir quedaren marcats per sempre, i especialment aquells que varen perdre tot el que tenien. L'entrada de les forces franquistes a Catalunya va obligar el meu pare a exiliar-se, primer a l'altre costat dels Pirineus i poc temps després a Xile. Portàvem per tot equipatge dues maletes i la meua mare les seves joies, que serviren per pagar el viatge.

L'exili a Xile

Arribàrem a Xile l'any 1940, quan aquell país era un oasi de pau i de tolerància, mentre a la resta del món començava un conflicte bèl·lic de proporcions mai vistes.

Els nous anys que hi visquérem hauria pogut ser l'època més feliç de la seva vida si no hagués enyorat tant la seva Girona, les seves Gavarres i l'acollidora plana de la Selva. Per això vivíem en una situació de permanent transitorietat, en espera d'un canvi polític a Espanya, després de la guerra mundial, que li permetés el retorn.

Pompeio Pascual, tercer per l'esquerra, en una reunió d'espanyols a Xile, presidida per Américo Castro. El tercer per la dreta és Josep Ferrater i Mora.

Santiago de Xile era una ciutat agradabilíssima. Situada a la vall central de l'allargassat país, a uns cinc-cents metres per sobre del nivell del mar, gaudint d'un clima molt benigne i amb el fons incomparable de la serralada dels Andes –que prop de la capital té cims de més de 5.000 metres amb neus eternes– i que amb la posta del sol canvia constantment de colors, oferint un espectacle d'una bellesa indescriptible.

Una sola cosa desagradable: els terratrèmols. De tant en tant, la naturalesa es desferma sota la forma de crisis epilèptiques a les quals ningú s'acostuma. El mateix Josep Pla, quan l'any 1960 va viatjar a l'Amèrica del Sud i va tenir l'oportunitat de viure un o dos petits terratrèmols, escrivia al meu pare: «Lo dels terremotos és terrible i professionalment, per mi, un desastre. A Chile, com vols que la gent estigui per res?»

Els xilens, encantadors: amables, acollidors i extremament tolerants en tots els sentits, tant polític, com religiós o social. Era característica la imatge del «canutos», secta protestant, que en grups de quinze o vint anaven pels carrers o parcs, amb bombos i platerets, aturant-se de tant en tant per predicar les seves creences. La gent passava, algú s'aturava encuriós, i tothom se'ls mirava amb simpatia i sense cap animositat. El meu pare se n'admirava i comentava que a Espanya els haguessin apedregat. Malauradament, aquell clima canvià anys després de la nostra tornada a Girona. Durant el govern de Salvador Allende la inflació arribà al 300%, hi havia cues interminables per aconseguir productes de primera necessitat i, sobretot, l'odi entre classes socials o tendències polítiques va arribar a ser sufocant. Així escrivien o explicaven, al meu pare, els nombrosos xilens de totes les condicions que passaven per Girona per retrobar-lo durant unes hores. La por i l'odi regnaven en un país que abans, tot i la injustícia social existent –encara que no tant com en d'altres països de l'Amèrica llatina–, era un exemple de tolerància i llibertat.

La seva vida a Santiago no podia ser més agradable. Treballava per a una empresa de productes dietètics infantils i això li permetia passar-se tots els matins als hospitals, on va tenir l'oportunitat de conèixer tota la classe pediàtrica del país. Va ser

nomenat Membre d'honor de la Sociedad Chilena de Pediatría. El seu caràcter extravertit i apassionat feia gràcia a aquella gent tan discreta i mesurada. Quan era presentat a d'altres persones com a metge espanyol, ell afegia immediatament: «español republicano». D'aquesta afirmació tan contundent en podia resultar una gran amistat o una discussió acalorada i una enemistat innecessària.

Li quedaven les tardes bastant lliures, les dedicà als amics, a la lectura, a escriure cartes, o bé les passà ordenant una gruixuda col·lecció de segells, que malgrat el temps invertit no tingué el més mínim valor comercial.

Conegué Salvador Allende i Eduardo Frei, futurs presidents del país. També el cardenal Silva Hernández. I Finkelstein, considerat en aquella època el pare de la pediatria moderna, també exiliat a Xile. Ajudà i es va fer molt amic de Josep Ferrater Mora, malalt i en una molt difícil situació econòmica.

Durant la temporada d'hivern, cada tarda de divendres anàvem als concerts que ofería la Orquesta Sinfónica Nacional. Molts diumenges, excursió a les muntanyes que teníem tan a la vora amb algun dels seus amics. I sobretot, vàrem tenir l'oportunitat de parlar molt. Ell era un gran conversador, de memòria privilegiada i paraula fàcil i convincent. Jo em passava llargues estones sentint-li explicar les seves vivències del passat, de quan era petit, de quan estudiava medicina, o de la guerra civil. A vegades m'explicava digeridament temes escolars que el llibre no deixava prou clars. Però a la vegada i seguint la tradició familiar, era molt exigent amb els resultats escolars. Una bona nota era motiu de satisfacció general. Una nota regular era motiu de sermons i males cares. Qualsevol excursió o viatge que féssim calia explicar-la en una redacció sobre el que havíem vist o havíem fet.

A Xile inicià un hàbit que continuà fins a la seva mort: la correspondència escrita. Primer amb els que s'havien quedat a Girona. Per mor de la censura espanyola el llenguatge era críptic i imaginatiu. Per exemple, quan es deia que «tu amigo X ha ido a pasar una temporada de vacaciones en tal lugar», significava que l'havien ficat a la presó.

Els pediatres de Santiago de Xile, units per primera vegada després d'un llarg enfrontament, en l'acte de comiat del doctor Pascual, l'any 1948.

S'escrivia també amb molts emigrats com ell, que residien en altres països. Quan retornà a Girona s'hi afegiren les cartes destinades a tota la munió d'amics que havia deixat a Xile. Conservo aquesta correspondència i he pogut comprovar com va mantenir intercanvi epistolar amb unes 150 persones diferents. Entre elles els seus grans amics xilens: Olea, Ortega, Bauzá, Llodrà, Ariztía, etc., o els exiliats germans Santaló, Bago, Massa, Trueta, Sender, Ferrater Mora...

Aquesta era la seva manera de mantenir l'amistat. I *el sentit de l'amistat* va ser una altra constant de la seva vida. Un amic era una persona a qui necessàriament calia admirar i per la qual hagués fet qualsevol cosa. L'amistat estava renyida amb la crítica o amb l'objectivitat. Però a la vegada era una amistat exigent. Demanava dels amics que es comportessin de la mateixa manera amb ell.

També a Xile les seves *idees religioses* varen patir una forta sacsejada. De petit, l'esperit de l'època i una mare molt de missa varen proporcionar-li una base molt consistent en matèria de formació religiosa. De jove, quan estudiava fora de Cassà, indignava el seu pare –farmacèutic d'esperit crític i més aviat agnòstic– quan aprofitant les vacances de Setmana Santa participava en les activitats d'aquells dies, com per exemple la d'anar a l'església armats de garrots, per organitzar el gran enrenou que era la matança simbòlica de jueus.

Més tard, metge a Girona i gran lector de Pio Baroja, es va apartar de l'Església, probablement perquè la considerava contrària a la modernització del país. Però l'estada a Xile va representar un canvi radical. La crisi moral motivada per l'exili, la necessitat de trobar un refugi que li permetés sobreposar-se a tot el que havia passat i havia perdut, el varen predisposar. A més a més, en trobar-se amb un clergat senzill, que es mantenia al marge de la política, que es posava del costat del necessitat, que no feia servir paraules ampuloses, que en la prèdica dels diumenges es limitava a explicar els Evangelis, sense amenaces terrorífiques ni visions apocalíptiques, el va fer retornar a un sentiment religiós que mai més va perdre. Va tornar a la missa del diumenge, a resar cada nit i a combregar de tant en tant.

El retorn a Girona

L'any 1945 la guerra mundial acabà. Les esperances que això representava la fi del règim franquista es van anar esvainent. L'any 1948 tot continuava igual i jo havia d'iniciar els estudis de medicina. El pare es va decidir: tornàrem a Girona. Després de moltes gestions per aconseguir el permís d'entrada a la seva pàtria, per fi el juny d'aquell any ens embarcàvem al port de Valparaíso rumb a Barcelona. Havíem passat nou anys en un país que mai més oblidaríem. No havia fet diners com molts altres exiliats. Els estalvis eren més aviat escassos i varen anar totalment dedicats a les seves dues il·lusions del moment: viure entre les velles pedres de Girona i el paisatge de la Selva i les Gavarres, i poder tornar a fer de metge d'infants.

Recalàrem a molts ports. En tots ells, sense excepció, ens esperava algun amic. Un diumenge, davant d'Iquique, ciutat del nord de Xile, un capellà xilè oficià la missa a coberta i de forma senzilla, simpàtica i cordial, aprofità l'evangeli d'aquell dia que tractava un motiu mariner –la pesca miraculosa– per desitjar-nos un feliç viatge. El diumenge següent digué missa un prelat espanyol que havia embarcat al Callao. La seva prèdica va ser una peça d'oratória pretenciosa i amenaçadora. Un missatge integrista descarnat i intolerant. Ja hi som... ja estem arribant, vàrem comentar.

Una vegada a Girona sol·licità la inscripció en el Colegio Oficial de Médicos de la província, que se li concedí, però amb un afegitó que deia: «queda invalidado para ejercer ningún cargo directivo».

Durant molts anys va tenir la impressió de viure en llibertat vigilada. Atemorit per la duresa policial de l'època s'apartà totalment de la vida pública, es va dedicar exclusivament a la professió i a la vida de família. A l'hivern, després de dinar, solia anar a passejar per la carretera de Sant Gregori amb algun amic, tot prenent el sol. Escrivia l'any 1950 a Josep M. Corredor: «Em sento profundament catòlic, però cada dia menys clerical. Porto una vida extraordinàriament

Pompeio Pascual amb altres exiliats. El més alt del grup, al seu costat, és Joan Oliver (Pere Quart).

Pascual amb uns nadius de la Sierra del Perú.

retirada. Tot té un regust de mal gust i d'ambient de convent de monges o de germans Maristes».

A un amic xilè li deia: «Creo cometí una gran equivocación en volver a esta tierra por la cual tanto suspiraba. Esto de aquí da la impresión que no tiene arreglo, porque la gente ha perdido la sensibilidad ante una arbitrariedad. Y cuando se llega a esta situación, poco puede esperarse de una sociedad, que yo juzgo caduca, escéptica y sin ninguna ilusión, y peor, sin ideales, sean los que sean».

El 1950 presenta sol·licitud per a una plaça de metge pediatre vacant de la Seguretat Social. Té una puntuació molt més alta que els altres aspirants, però queda inhabilitat perquè li deneguen el certificat de penals. Amb aquest motiu escriu al professor Ariztía de Santiago de Xile: «Ocupar un puesto no significa que lo hagas con entusiasmo, interés y eficacia. Lo importante es concurrir a las procesiones y a los besamanos, colectas y actos oficiales, con puntualidad y entusiasmo».

Dos anys més tard escriu al seu gran amic Ortega: «Me había propuesto aislarme, pero el hombre no soporta la misantropía». Al professor Scroggie li comenta: «Los días de trabajo son los que me siento mejor. En cambio, los de fiesta, la quietud hace que la tristeza se apodere de mi ánimo y me hace sufrir porque me llena de inquietudes y zozobras. Es entonces cuando el recuerdo de Chile y del vivir de allá se me presenta como algo que me parece un sueño. Aquí, en estas latitudes, no podemos estar contentos más que cuando nuestro espíritu se inhibe de todo».

A poc a poc va sentint la necessitat de sortir de casa. Una o dues vegades per setmana va al GEiEG on l'inviten a fer conferències sobre els seus viatges per l'Amèrica del Sud. L'èxit assolit l'anima, ell que tenia la impressió d'ésser un estigmatitzat. En una ocasió, el governador civil de torn li prohibeix donar una conferència: «No quiero que ese rojo se luzca», va comentar. La fitxa policial, a la qual anys més

tard va tenir accés, deia: «Republicano de izquierdas, pero de orden. Liberal fanático». Aquesta definició el va fer bastant content.

Els diumenges al matí surt amb uns quants amics, cap a les muntanyes properes de Sant Miquel o dels Àngels. Durant la caminada i durant el descans, a ple sol o dins del menjador del Santuari, la conversa és lliure i variada. Molt en particular es parla de física, biologia, astronomia. De l'infinitament gran i de l'infinitament petit. Molt menys de política i encara més aviat internacional. Poc de religió. Pràcticament cap acudit.

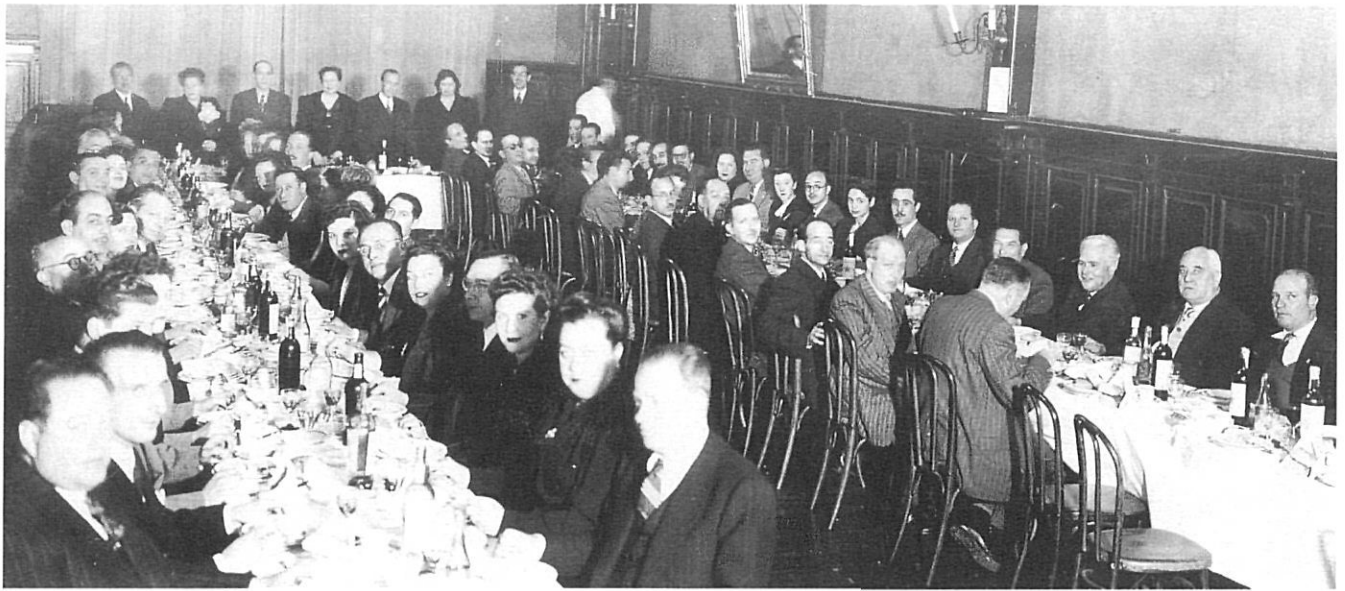
Des de començament dels anys 60, els matins dels dimecres atén gratuïtament un consultori mèdic d'un barri perifèric de Girona. «Allí mantinc contacte amb la crua realitat de la vida dels desvalguts».

La seva fe religiosa es manté, encara que plena de dubtes i de contradiccions. Ell mateix es preguntava: «serà possible viure en aquesta ambivalència de la fe i del dubte?»

A un pediatre xilè simpatitzant de l'Opus Dei li escriu: «Mi España es la de Francisco Giner y de Cossío. Le regalo la del padre Escrivá».

El novembre de 1963 escrivia a un amic manifestant-li que: «el clergat del nostre país és un clergat acostumat a manar. L'Església, amb el Concordat té una gran prepotència. Pràcticament és l'únic estament a qui li és atorgat el dret a parlar i actuar».

També descriu irònicament la teatralitat d'alguns capellans: «A missa de dotze, curulla de gent, l'oficiant dirigeix la cerimònia en castellà, per si les mosques, i també perquè així fa mèrits per pujar més de pressa en l'escala sacerdotal. És jove i el deuran fer canonge aviat. Des de dalt del presbiteri dirigeix la funció. Amb les mans juntes i un impecable posat clerical, de tant en tant diu quelcom perquè la gent no perdi el compàs. Quan és arribat el moment que la gent s'aixequi, separa les mans amb els palmells mirant enlaire

Àpat de comiat del Centre Català de Santiago de Xile al doctor Pascual —dret i tercer per la dreta de la taula presidencial—, l'any 1948.

i ho indica de paraula. Més tard, les gira fent que mirin cap a terra mentre diu: «siéntense».

Amb motiu de la mort del meu pare, mossèn Damià Estela, que fou canonge i rector del Seminari, li dedicava uns mots en la revista *Presència*: «Ell, tan liberal, tan humà, tan franc i obert, tan civil i respectuós, tan cristià de cor, era, paradoxalment, un home a qui no costava gens de fer professió d'anticlericalisme, tot i no haver-se separat mai dels capellans».

Des del seu retorn a Girona manté una estreta relació amb Josep Pla. Molts divendres sopen junts a Palafrugell. Escriu Pla a *Un bell país*: «...Amb el doctor Pascual jo aniria a la fi del món, perquè és un suscitant de records d'una gran vivacitat. Com que fórem condeixebles al col·legi de Girona, ens uneix un fons comú de reminiscències, i com que té tanta sensibilitat per a recordar el temps passat em trobo al seu costat com en un paradís. Si el present no existeix més que per pagar la contribució, i el futur és incert, només el passat té fascinació. El doctor Pascual és l'excitant de la meua memòria, en aquest moment de la vida que les forces físiques comencen a decaure».

Quan publicava un nou llibre, Pla li'n feia arribar un exemplar. Al final de l'any 1952, amb motiu de l'aparició del llibre *Girona*, el meu pare li escriu: «És una magnífica visió de la Girona de la nostra adolescència. La descripció del dia de mercat és un encant. La fauna clerical, que en diria irreverentment en Baroja, queda molt bé, com una part de l'escenari de la vida de Girona d'aquell temps. El viatge pels carrers i places de la ciutat estàtica és quelcom que no té parió de quant s'ha escrit sobre Girona. Ho crec definitiu. Crec també d'un pes i sentit profund tot el que dius o insinues a propòsit de la influència espiritual i política de l'Església, plasmada en l'edifici de la Seu gironina i del palau episcopal». Així mateix li critica que no hagi donat més importància a professors tan excel·lents com Cazorro o Estadella i haver estat massa benèvol amb els germans Maristes, col·legi en què estaven interns.

Una conducta impecable

En demanar-me que, com a fill, donés una visió sobre la personalitat del meu pare, se'm va plantejar un problema important. Descriure una personalitat tan complexa i procurar fer-ho amb certa objectivitat, va ser quelcom que em va preocupar.

En aquest escrit, molt comprimit, molt sintetitzat, he intentat donar unes pinzellades que reflectissin la seva manera de ser, i sobretot aprofitant retalls dels seus propis escrits, de les seves pròpies paraules, en forma de cartes dirigides als seus amics.

Voldria acabar dient, com a síntesi final, que va tenir sempre una conducta impecable des d'un punt de vista familiar. Era emotiu i ell mateix es considerava un romàntic i un idealista que a vegades no tocava de peus a terra. Nogensmenys, era eficaç i pragmàtic quan duia a terme una tasca determinada: en la seva professió, en les entitats que va dirigir i en les activitats que va organitzar.

Visqué sempre convençut que calia ajudar els necessitats. Això va ser una vertadera obsessió al llarg de la seva vida. Sentia una gran admiració per aquelles persones que ell considerava que havien sabut imprimir humanitat en la seva activitat pública: Kennedy, Ghandi, Kruscheff i Joan XXIII. Gent de bona voluntat, emprant les seves pròpies paraules.

Mai va sentir la necessitat de fer diners, i és que a més a més no servia per fer-ne.

Conversador brillant i apassionat, esdevenia fàcilment el centre de les reunions, encara que a vegades el to de veu se li enfilava més del compte. Ell mateix es descrivia dient: "Reconec que sóc un home impropri per a la discussió. Sóc extraordinàriament apassionat. Molts temes em treuen de polleguera. M'enfado amb el contraopinant. Sóc injust quan m'enfado. Els homes freds, en discutir amb mi, m'atabalen i em desesperen. Dic coses que després em sap greu haver dit».

Pompeu Pascual i Busquets és metge pediatre i fill de Pompeu Pascual